

ALBAZİN KARAKOLU VE DOĞU SİBİRYA'DA RUS-MANÇU NÜFUZ MÜCADELESİ (1665-1689)

THE ALBAZINSKY MILITARY OUTPOST AND THE RUSSIAN-MANCHU STRUGGLE FOR INFLUENCE IN EASTERN SIBERIA (1665-1689)

Mecnun Tarık YILMAZ¹

Öz

Sibirya'da gelişen birtakım olaylar neticesinde N. R. Çernigovskiy tarafından 1665 yılında Amur Nehri'nin yanı başında inşa edilen Albazin Karakolu, Rusların bölgeden önemli bir biçimde ekonomik gelir elde etmelerine vesile olmuştur. Öte yandan bu durum, Mançuların ekonomisine büyük bir darbeyi beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda ise Doğu Sibirya'da 1685 yılında iki taraf arasında mücadeleler başlamıştır. Bu mücadeleler, 1689 yılına kadar devam etmiştir.

Bu çalışmada, Rusların Doğu Sibirya'daki Amur Nehri'nin yanında inşa ettikleri Albazin Karakolunun kuruluş ve gelişim süreci hakkında arkeolojik açıdan bilgiler sunulacaktır. İlaveten karakolun kurulmasının ardından Doğu Sibirya'da Ruslar ile Mançular arasında ekonomik nedenlerden dolayı ortaya çıkan nüfuz mücadelesi anlatılacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmada kaynak olarak esas itibariyle V. İ. Truhin ve Y. A. Bagrin tarafından karakolun yapısal durumuna ait çizilen planlar ve S. L. Tihvinskiy'nin editörlüğünde yayınlanan Rus-Mançu ilişkilerine dair arşiv kayıtları kullanılacaktır. Ayrıca bu kaynaklarda verilen bilgiler, A. R. Artemev, G. B. Krasnoştanov, G. M. Melihov, Y. L. Besprozvannih başta olmak üzere çeşitli araştırmacıların konu üzerine vermiş oldukları bilgilerle desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Amur Nehri, Çing Hanedanı, Mançular, Nerçinsk Antlaşması, Kozaklar.

Jel Kodu: F54.

Abstract

The Albazinsky military outpost, which was built by N. R. Chernigovsky in 1665 on the banks of the Amur River as a result of some events unfolding in Siberia, helped the Russians to receive important economic income from the region. On the other hand, this event dealt a big blow to the economy of the Manchus. As a result, struggles began between the two sides in 1685 in Eastern Siberia. These struggles continued until 1689.

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, mecnun.1925@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2002-235X.

In this study will be presented archaeological informations about the establishment process and development of the Albazinsky military outpost, which was built built by the Russians on the banks of the Amur River in Eastern Siberia. In addition, the struggle for influence between the Russians and the Manchus in Eastern Siberia due to economic reasons after the establishment of the military outpost will be explained. For these purposes, the plans of the structural situation of the military outpost drawn by V. I. Trukhin and Y. A. Bagrin and the archive records on the Russian-Manchu relations published under the editorship of S. L. Tihvinskiy will be used as sources in the study. Moreover, the information given in these sources will be supported by information given by various researchers on this topic, especially A. R. Artemyev, G. B. Krasnoshtanov, G. M. Melikhov, Yu. L. Besprozvannykh.

Key Words: Amur River, Qing Dynasty, Manchus, Treaty of Nerchinsk, Cossacks.

Jel Code: F54.

GİRİŞ

Sibirya toprakları; Batı Sibirya, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu Sibirya olmak üzere üç ana coğrafi bölgeye ayrılmaktadır. Bu coğrafi bölgelerden Batı Sibirya, Ural Dağları'ndan başlayıp Yenisey Nehri'ne kadar olan toprakları; Doğu Sibirya, Yenisey Nehri'nden başlayıp Pasifik kıyı şeridi dağlarına² kadar olan toprakları; Uzak Doğu Sibirya, Pasifik Okyanusu'nun kıyılarındaki toprakları kapsamaktadır (Topsakal, 2017: 28). Sibirya toprakları, yer aldığı konum itibariyle kışları soğuktur, dolayısıyla tarım için elverişli değildir. Ancak sincap, geyik, kunduz başta olmak üzere çeşitli hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır (Topsakal, 2011, 1867-1868) ki bu sebepten dolayı Sibirya'da yaşayan toplulukların yaşam şekilleri ve ekonomik hayatları, tarımsal faaliyetlerden ziyade genel itibariyle hayvancılık ve avcılık çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle kürk üretimi, Sibirya'da yaşayan topluluklar arasında yaygın bir şekilde sürdürülmüştür. Nitekim bu durumu XI. yüzyıldan itibaren fark eden Ruslar, Sibirya'ya belirli periyotlar halinde seferler düzenleyerek bölgedeki Samoyedler ve Komiler başta olmak üzere çeşitli toplulukları kürk yoluyla vergiye bağlamaya çalışmışlardır. Bu seferler, Ruslar açısından bazen başarılı, bazen de başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır (Topsakal, 2017: 88-91).

Öte yandan 1582 yılından itibaren Kozak³ Atamanı Yermak Timofeyeviç⁴ ve onun idaresindeki Kozaklar tarafından başlatılan ve 1586 yılından itibaren merkezî Rus kuvvetleri

² Diğer adı, Doğu Sibirya Dağlık Bölgesidir.

³ Kozaklar, XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Güney Rus bozkırlarında ortaya çıkan ve adını Kuman-Kıpçak menşeli "kazak" kelimesinden alan etnik topluluktur. 1444 yılında Moskova ile ilk kez askerî açıdan ittifak kurmuşlardır. 1550'lerden itibaren ise Moskova'nın himayesi altına girerek paralı askerlik hizmeti sunmaya başlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (M. T. Yılmaz, Yermak Timofeyeviç ve Kazakların Sibirya Seferi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 11-15).

⁴ Yermak Timofeyeviç, Sibirya'da madencilikle uğraşan Stroganov ailesinin işletmelerini korumak amacıyla 1582 yılında emri altındaki Kozaklarla Çusova Nehri'ne gelmiştir. 1 Eylül 1582 tarihinde Stroganov ailesi tarafından Sibir Tatarları ile savaşması için görevlendirilmiştir. 26 Ekim 1582 tarihinde Sibir Hanlığı'nın

tarafından devam ettirilen Sibirya'nın ele geçirilme süreci sırasında Batı Sibirya'da çeşitli şehirler, karakollar, yurtlar, köyler, bucaklar kurulmuştur. Bu sayede bölgedeki etkinliğini arttıran Ruslar, kısa süre içerisinde Batı Sibirya'daki istisnasız tüm toplulukları kürk yoluyla vergiye bağlama imkânı elde etmişlerdir. Ancak Batı Sibirya'da elde ettikleri gelire yetinmeyen Ruslar, bir süre sonra Doğu Sibirya'ya doğru ilerlemeye başlamışlardır.

Çalışmada, Rusların Doğu Sibirya'daki Amur Nehri'nin yanında inşa ettikleri Albazin Karakolunun kuruluş ve gelişim süreci hakkında arkeolojik açıdan bilgiler sunulacaktır. İlaveten karakolun kurulmasının ardından Doğu Sibirya'da Ruslar ile Mançular⁵ arasında ekonomik nedenlerden dolayı ortaya çıkan nüfuz mücadelesi anlatılacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmada kaynak olarak esas itibarıyla V. İ. Truhin ve Y. A. Bagrin tarafından karakolun yapısal durumuna ait çizilen planlar ve S. L. Tihvinskiy'nin editörlüğünde yayınlanan Rus-Mançu ilişkilerine dair arşiv kayıtları kullanılacaktır. Ayrıca bu kaynaklarda verilen bilgiler, A. R. Artemev, G. B. Krasnoştanov, G. M. Melihov, Y. L. Besprozvannih başta olmak üzere çeşitli araştırmacıların konu üzerine vermiş oldukları bilgilerle desteklenecektir.

1. Albazin Karakolunun Kuruluşu ve Doğu Sibirya'da Ruslar ile Mançular Arasında Nüfuz Mücadelesinin Başlaması

Yerofey Pavloviç Habarov ve onun emrindeki Kozaklar tarafından 1650 yılının Eylül ayında Amur Nehri'nin yukarı kısımlarına düzenlenen seferler sonucunda Daur⁶ Beyi Albaza'ya ait şehir ele geçirilmiştir. Kış mevsimini şehirde atlatan Rus kuvvetleri, 1651 yılında şehri yakarak bölgeden ayrılmışlardır (Artemev, 1999: 37). Bu olayın ardından Ruslar, bölgede uzun bir süre boyunca bulunmamışlardır.

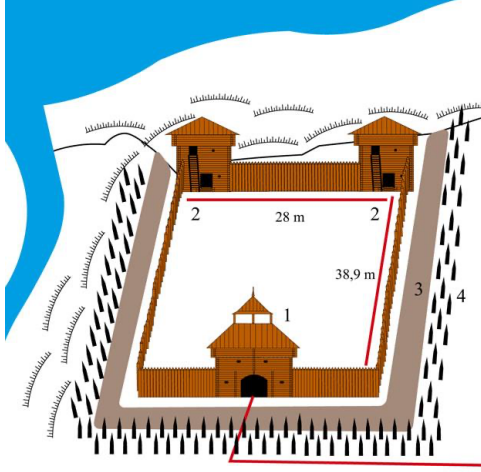
Diğer taraftan 1665 yılından itibaren Sibirya'da gerçekleşen birtakım hadiseler, Rusların tekrar bölgede bulunmalarına vesile olmuştur. Öyle ki bahsi geçen yılda Kirenga Nehri civarında İlimsk Askerî Valisi Lavrentiy Avdeeviç Obuhov'u öldüren Nikifor Romanoviç Çernigovski, yanına aldığı 84 kişilik Kozak grubuyla eskiden Albaza'ya ait olan şehrin bulunduğu yere kaçmış ve burada Albazin Karakolunu inşa etmiştir (Artemev, 1999: 37). Kaynaklarda verilen bilgilere göre karakol, 38,9x28 metre ölçülerinde dikdörtgen bir formdadır. Etrafı dikey biçimde birbirine sıkıca tutturulmuş

başkenti İsker'i ele geçirmeyi başarmıştır. 5 Ağustos 1584 tarihinde ise Sibir Tatarları tarafından Vagay Nehri'nde pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. (İlyas Topsakal ve Mecnun Tarık Yılmaz, Bağımsızlığa Adanmış Bir Hayat: Küçüm Han, *Tarih Dergisi*, 75, 2021, s. 26-28).

⁵ Mançular, günümüzde Çin'in kuzey doğusunda yaşamaktadırlar. 1636 yılında Çin'de Çing (Tsin) Hanedanı'nı kurmuşlardır. Çin'deki hâkimiyetleri 1912 yılına kadar sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. (German Valentinoviç Dzibel, "Mançjuri", 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://bigenc.ru/c/man-chzhury-d838b6> adresinden alındı).

⁶ Daurlar, günümüzde Çin'in kuzeyinde yaşayan Moğol kökenli bir topluluktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Aleksandr Mihayloviç Rešetov, "Dauri", 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://old.bigenc.ru/ethnology/text/1941850> adresinden alındı).

ucu sivri ahşap çitler (tın) ile çevrelenmiştir. Güvenliği arttırmak amacıyla karakolun Amur Nehri'ne bakan tarafında 2 tane, onların tam karşı tarafında ise 1 tane kule kurulmuştur (Truhin ve Bagrin, 2019: 391-392). Yine güvenlik amacıyla 1669-1670 yıllarında karakolun etrafına hendek (rov) kazılmış, 1670-1672 yılları arasında da karakolun etrafına ahşap kazıklar (nadolbı) çakılmıştır (Krasnoştanov, 2008: 157-159, 180-182).

Plan 1: 1665-1681 Yılları Arasında Albazin Karakolu

1- Geçiş Kapısına Sahip Olan Kule; 2- Geniş Kapısına Sahip Olmayan Kuleler; 3- Hendek; 4- Ahşap Kazıklar

Kaynak: Vladimir İliç Truhin ve Yegor Andreeviç Bagrin, Albazinskiy Ostrog v 1665/1666-1689 gg.: Fortifikatsiya i Zaşitniki-Opıt İstoriçeskoy Rekonstruksii. *İstoriya Voennogo Dela: İssledovaniya i İstoçniki*, 10, 2019, s. 391.

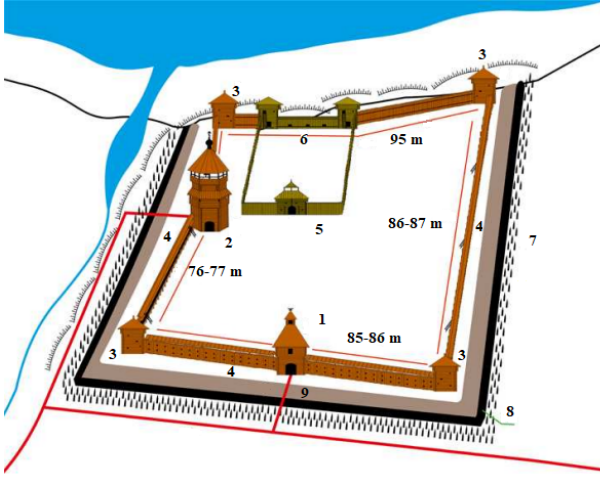
N. R. Çernigovskiy, karakolun inşa edilme süreciyle paralel olarak bölgedeki yerli halkı kısa süre içerisinde kürk yoluyla vergiye bağlamayı başarmıştır. Ancak vergiyi kendisi için kullanmamış, elde ettiği vergi gelirini Nerçinsk şehri üzerinden merkeze, yani Moskova'ya, göndermiştir. Nitekim bölgeden elde edilen vergi geliri, N. R. Çernigovskiy'nin işlemiş olduğu cinayet suçunun 1672 yılında Çar Aleksey Mihayloviç (1645-1676) tarafından affedilmesine yardımcı olmuştur (Artemev, 1999: 37).

Öte yandan Rusların bölgeye gelerek etrafta bulunan toplulukları birer birer vergiye bağlamaları, Mançuların zaman içerisinde ekonomik yönden zarara uğramalarına neden olmuştur. Bu durum üzerine bir de Daur ve Evenki⁷ Beyleri Gantimur, Tuydohun, Baoday ve Ven-du'nun gönüllü olarak Rus hâkimiyetini kabul etmeleri, Mançuların Ruslara karşı agresif bir tavır almasını beraberinde

⁷ Evenkiler, günümüzde Rusya ve Çin'in kuzey-doğusunda yaşayan Tunguz-Mançu kökenli bir topluluktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Vladimir Nikolayeviç Davidov - Anna Anatolyevna Sirina, "Evenki" 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://old.bigenc.ru/ethnology/text/5610682> adresinden alındı).

getirmiştir. Bu suretle Mançular tarafından Albazin Karakoluna kuşatma hazırlıkları başlatılmıştır (Melihov, 1974: 67, 96).

Ruslar ise bu durum karşısında hem karakolun tahkimat yapılarını güçlendirmeye hem de karakoldaki askerî kuvvetlerin sayılarını arttırmaya çalışmışlardır. Böylece Ruslar, 1681-1684 yılları arasında eski karakolun etrafına yeni bir karakol inşa etmişlerdir ki 1684 yılında karakola yeni atanan Askerî Vali Aleksey Larionoviç Tolbuzin, karakolda yapılan değişiklikler hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Askerî valinin verdiği bilgilere göre geleneksel bir biçimde ahşaptan inşa edilen yeni karakolun batı duvarının uzunluğu 95 metre, doğu duvarının uzunluğu 85-86 metre, güney duvarının uzunluğu 76-77 metre, kuzey duvarının uzunluğu ise 86-87 metredir. Duvarların yüksekliği 5 metre civarındadır. Kuzey, güney ve doğu duvarları 2 metre yüksekliğinde ek duvarlar ile desteklenmiştir. Top atışı gerçekleştirebilmek için eski karakolun Amur Nehri'ne bakan duvarına boşluklar açılmıştır. Ayrıca karakolun güvenliğini daha da arttırmak amacıyla 6 tane yeni kule kurulmuştur. Yine güvenlik amacıyla karakolun etrafına yaklaşık 6 metre genişliğinde ve 3 metre derinliğinde hendek kazılmış, hendeğin etrafına da topraklar yığılarak tümsek (val) oluşturulmuş ve ahşap kazıklar çakılmıştır. Ayrıca dönem itibarıyla karakolda 200 kişilik askerî kuvvet ve 3 tane savaş topu konuşlandırılmıştır (Truhin ve Bagrin, 2019: 395-401).

Plan 2. 1681-1684 Yılları Arasında Albazin Karakolu

1- Geçiş Kapısına Sahip Olan Doğu Kulesi; 2- Geçiş Kapısına Sahip Olan Güney Kulesi; 3- Geçiş Kapısına Sahip Olmayan Kuleler; 4- Destek Duvarları; 5- Eski Karakol; 6- Top Atışı Gerçekleştirebilmek İçin Açılan Boşluklar; 7- Ahşap Kazıklar; 8- Tümsek; 9- Hendek

Kaynak: Vladimir İliç Truhin ve Yegor Andreeviç Bagrin, Albazinskiy Ostrog v 1665/1666-1689 gg.: Fortifikatsiya i Zaşitniki-Opit İstoriçeskoj Rekonstruksii. *İstoriya Voennogo Dela: İssledovaniya i İstoçniki*, 10, 2019, s. 396.

Ancak Ruslar tarafından karakolda gerçekleştirilen bu güçlendirme çalışmaları, Mançuların karakolu kuşatmasına engel olmamıştır. Nitekim Mançular, 10 Haziran 1685 tarihinde karakola yaklaşmışlar ve karakola herhangi bir saldırı gerçekleştirmeden önce “*İmparatorumuzun insan sevgisi*

sınırsızdır, kan dökülmesine yüreği razı gelmez. Bu sebepten dolayı daha önceki sınırlarınıza geri çekilmenizi emrediyoruz.” şeklinde Ruslara uyarılarda bulunmuşlardır. Rusların yapılan uyarıları dikkate almamaları üzerine ise Mançular, 16 Haziran 1685 tarihinde karakola saldırmışlardır (Tihvinskiy, 1972: 638). Mançular, başlangıçta dikkat dağıtmak amacıyla karakolun kuzey-batı tarafına kuşatma kalkanları ve okçular ile yaklaşmışlardır. Bu sırada karakolun kuzey ve güney taraflarına küçük ve orta kalibrelerdeki çeşitli toplar ile ateş etmeye başlamışlardır. Esas darbeyi, büyük kalibrelerdeki topların yardımıyla karakolun doğu tarafına, yani geçiş kapısına sahip kulenin olduğu kısma vurmuşlardır. Karakolun güney tarafındaki diğer geçiş kapısına sahip kuleyi, alevli ok atan makineler ile yakmışlardır. Ayrıca ortaya çıkan bu karmaşadan yararlanarak karakolun güney-doğu tarafına yaya birlikleri sevk etmişlerdir. Bu sıralarda Ruslar, özellikle ateşli silahlar karşısında herhangi bir mukavemet gösterememişlerdir. Rus tarafından yaklaşık 100 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu mücadelenin sonucunda Albazin Askerî Valisi A. L. Tolbuzin, Mançulara teslim olmuş ve kalan askerler ile birlikte Nerçinsk şehrine gitmiştir. Karakol ise Rus askerî kuvvetlerinin bölgeden tamamen ayrılmasının ardından Mançular tarafından ateşe verilmiştir (RGADA, F. 214, Op. 3, St. 973, LL. 166-173, 198-201; RGADA, F. 1142, Op. 1, D. 35, LL. 1-25).

Görsel 1: Mançuların 1685 Yılında Albazin Karakolunu Kuşatması

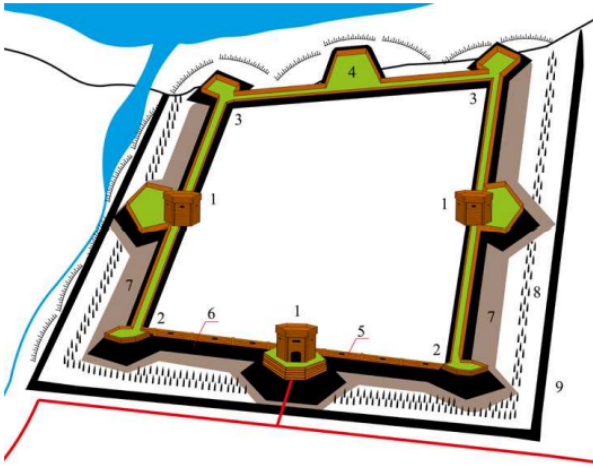
Kaynak: “Podvigi Albazina: Est Li Buduşee u Drevney Stolitsı Priamurya”. 25 Ağustos 2023 tarihinde <https://ampravda.ru/2021/02/24/0102164.html> adresinden alındı.

2. Doğu Sibirya’da Ruslar ile Mançular Arasında Nüfuz Mücadelesinin Şiddetlenmesi ve Nerçinsk Antlaşması

Albazin kuşatmasından sonra hayatta kalan Rus askerî kuvvetleri, 12 Temmuz 1685 tarihinde Baykal Gölü’nün yanında yer alan Nerçinsk şehrine ulaşmışlardır. Nerçinsk Askerî Valisi İvan Estafeviç Vlasov, bölgede inceleme yapmak amacıyla 70 kişilik Kozak grubunu Albazin Karakolunun küllerinin olduğu yere göndermiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Mançuların bölgeden ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu durum üzerine Nerçinsk Askerî Valisi İ. E. Vlasov, Teğmen (poruçnik) Afanisiy İvanoviç Beyton ve Albazin’in eski Askerî Valisi A. L. Tolbuzin’e karakolun tekrar inşa edilmesi

yönünde emir vermiştir. Böylece bölgeye ilk olarak 198 kişilik atlı Kozak grubu ile Teğmen A. İ. Beyton, daha sonra da 514 kişilik karışık Rus askerî kuvveti ve 155 tane köylü ile Askerî Vali A. L. Tolbuzin ulaşmıştır. Nitekim karakol, tüm bu kişilerin çabaları sonucunda 1686 yılında tekrar inşa edilmiştir (Besprozvannıh, 1986: 66-67).

Kaynaklarda, yeniden inşa edilen karakolun kapladığı alana ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Buna karşın karakolun duvarlarının geleneksel olarak sadece ahşaptan inşa edilmek yerine, yığma toprak ve kil kullanılarak oluşturulduğu bilinmektedir. Duvarların yüksekliği 3 metre, genişliği ise 8 metre civarındadır. Karakolun kuleleri, geleneksel üsluba uygun bir biçimde tasarlanmış olup doğu, kuzey ve güneyde yer almaktadır. Ayrıca karakolun hem köşe kısımlarında hem ahşap kulelerin ön kısımlarında hem de ahşap kulelerin olmadığı batı kısmında güvenliğin daha da artırılması amacıyla dörtgen, altıgen ve yamuk forma sahip toplam 8 tane burç inşa edilmiştir. Eskiden olduğu gibi karakolun etrafına hendek kazılmış, ucu sivri ahşap kazıklar çakılmış ve topraklar yığılarak tümsek oluşturulmuştur. Bununla birlikte dönem itibariyle karakolda toplam 8 tane savaş topu, 3 tane kule tüfeği ve 1 tane havan bulunmaktadır (Truhin ve Bagrin, 2019: 410-411).

Plan 3. 1686-1689 Yılları Arasında Albazin Karakolu

1- Kuleler; 2- Altıgen Formdaki Burç; 3- Dörtgen Formdaki Burç; 4- Yamuk Formdaki Burç; 5- Ahşap İskeletin Üzeri Kil ile Sıvanmış Duvar; 6- Toprak Duvar; 7- Hendek; 8- Ahşap Kazıklar; 9- Tümsek

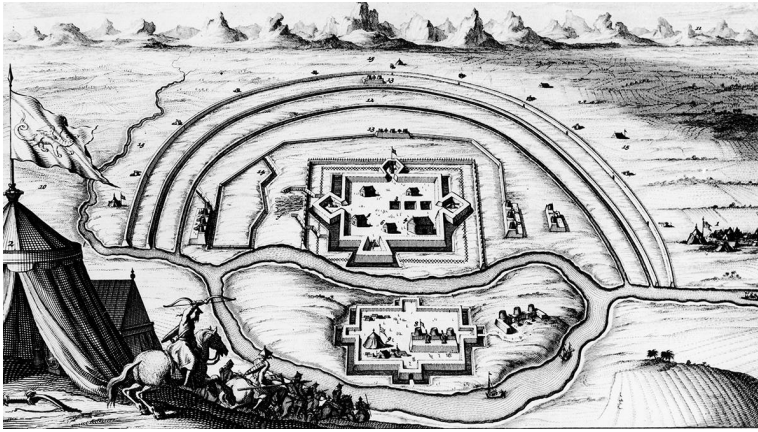
Kaynak: Vladimir İliç Truhin ve Yegor Andreeviç Bagrin, Albazinskiy Ostrog v 1665/1666-1689 gg.: Fortifikatsiya i Zaşitniki-Optit İstorişeskoj Rekonstruksii. *İstoriya Voennogo Dela: İssledovaniya i İstoçniki*, 10, 2019, s. 412.

Öte yandan Mançu kuvvetleri, Ruslar tarafından bölgede gerçekleştirilen imar faaliyetlerini uzaktan takip etmişlerdir. Karakolun tamamlanmasının ardından ise durumu Pekin'e bildirmişlerdir. Aynı zamanda küçük birlikler hâlinde zaman zaman karakolun çevresinde bulunan Rus köylerine baskınlar yaparak bazı köylüleri öldürmüşler, bazılarını da esir almışlardır. Bu durum karşısında Teğmen A. İ. Beyton, "gezici muhafız birlikleri" oluşturarak Mançuların saldırılarına karşı önlem almaya çalışmıştır. Nitekim bu önlemin başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Zira 1686 yılının

Şubat ayında A. İ. Beyton ve emri altındaki 300 kişilik Kozak grubu, Kumara (Huma) Nehri'nin yakınlarında yaklaşık 40 kişilik Mançu kuvvetini mağlup etmiş ve birkaç kişiyi de esir almayı başarmıştır. Ayrıca esir alınan Mançulardan, Albazin Karakoluna karşı yakın zamanda gerçekleştirilmesi planlanan sefere dair detayların gün yüzüne çıkması sağlanmıştır (Çjunhua, 2017: 60-61).

Bu olay üzerinden çok süre geçmeden, 17 Nisan 1686 tarihinde, Mançu İmparatoru Kansi (1661-1722), Kumandan Lantan'ı huzuruna çağırarak Albazin Karakoluna karşı sefer için hazırlıkların başlatılmasını emretmiştir. Ayrıca geçen seferki gibi karakolun tamamen yıkılmaması konusunda uyarıda bulunmuştur. İmparator'un bu uyarıyı yaparken esas düşüncesi, ileriki zamanlarda Baykal Gölü'nün yanında yer alan Nerçinsk şehrine karşı yapacakları saldırılarda karakolu üs olarak kullanmak istemesidir. Tüm bu emirler doğrultusunda Kumandan Lantan, 2.100 kişilik bir ordu toplamış ve gemiler vasıtasıyla Amur Nehri boyunca harekete geçmiştir (Çjunhua, 2017: 61)⁸.

Aynı yılın temmuz ayında Albazin Karakolu, yeni bir Mançu kuşatması altında kalmıştır. Mançular, karakola yaklaşık 400 metre yaklaşmışlar ve karakolu dört bir taraftan çevrelemek koşuluyla yerden yaklaşık 12 metre yükseklikte top atışı yapmaya müsait boşlukları bulunan toprak tümsekler oluşturmuşlardır. Tümseklerin etrafına 2 tanesi küçük, 15 tanesi ise büyük kalibreli olmak üzere toplam 17 tane top yerleştirmişlerdir. Buna ek olarak, karakolun üç tarafına da ayrı ayrı küçük kamplar kurmuşlardır. Ayrıca karakolun batısında yer alan adada topraktan bir yapı inşa etmişlerdir. Bu yapı, Mançuların esas askerî kampı vazifesini görmüştür. Böylece bölgede savaş düzenini tamamlayan Mançular, gece-gündüz demeden karakola top atışı gerçekleştirmişlerdir (Tihvinskiy, 1972: 105).

Görsel 2. Mançuların 1686 Yılında Albazin Karakolunu Kuşatması

Kaynak: Nicolaas Witsen, *Noord en Oost Tartarye*, Amsterdam: Boekverkooper op de Nieuwen-dyk, 1785, s. 79.

⁸ Karakolu kuşatması için gönderilen Mançu kuvvetlerinin sayısı, daha sonra artmış ve toplam 6.500 kişi olmuştur. Bkz. (Aleksandr Rudolfoviç Artemev, Albazinskiy Ostrog. *Taltsi: Naučno Populyarniy İllyustrirovanniy Jurnal*, 2(6), 1999, s. 38).

Kuşatmanın beşinci gününde yaralanan Askerî Vali A. L. Tolbuzin, kısa süre içerisinde hayatını kaybetmiştir. Ancak pes etmemekte kararlı olan Rus kuvvetleri, Teğmen A. İ. Beyton'un komutası altında karakolu savunmaya devam etmişlerdir (Besprozvannih, 1986: 70). Bu durum karşısında 4 Eylül 1686 tarihinde Mançu İmparatoru tarafından Rus Çarları I. Petro (1682-1725) ve V. İvan (1682-1696)'a, her iki tarafın da ortak noktada buluşması amacıyla "...Rus kuvvetlerinin Albazin ve Nerçinsk'ten çekilmesini ve belirlenen bir noktada her iki tarafın da ihlâl etmeyeceği bir sınır oluşturulmasını talep ediyoruz..." (Tihvinskiy, 1972: 645) şeklindeki cümleleri içeren mektup gönderilmiştir.

Öte yandan kaynaklar, imparator tarafından gönderilen mektup Moskova'ya ulaşana kadar, bölgedeki durumdan yaklaşık 10 ay önceden haberdar olan Rus çarlarının 1685 yılının Aralık ayında N. Venyukov ve İ. Favorov başkanlığında ayrı bir elçilik heyetine zaten Pekin'e gitmesi için emir verdiğini belirtmektedirler. Keza mektubun içeriğine bakıldığında, Rus-Mançu ilişkilerinin tekrar düzenli bir zemine oturtulabilmesinin amaçlandığı ve Mançu kuvvetlerinin bölgedeki Rus karakollarını taciz etmekten vazgeçmesinin talep edildiği görülmektedir (Bantış-Kamenskiy, 1882: 40-42). Ayrıca yine kaynaklarda, Rus çarları tarafından gönderilen mektup Pekin'e ulaşana kadar, 20 Ocak 1686 tarihinde Fyodor Alekseeviç Golovin başkanlığında ayrı bir elçilik heyetinin daha Pekin'e gönderildiği belirtilmektedir (Tihvinskiy, 1972: 60).

Bununla birlikte iki tarafın da birbirlerine gönderdikleri mektuplar büyük bir ihtimalle yerlerine ulaşmamış, dolayısıyla da cevaplanmamış olacak ki kuşatma hız kesmeden devam etmiştir. Nitekim iki taraf arasında savaş devam ederken, 2 Ekim 1686 tarihinde Mançu Kumandanı Sabsu, savaşın seyrine ilişkin Pekin'e şu şekilde haber göndermiştir:

"Biz sadık tebaanız olarak yüksek emirlerinizi eksiksiz bir şekilde yerine getiriyoruz. Şu anda kampın etrafına hendekler kazdık ve topraklar yığarak tümsekler oluşturduk. Her yerde koruma noktaları tertip ettik. Şehrin batı tarafında yer alan nehrin karşı kıyısında bir müfreze konuşlandırdık. Nehrin akıntısının şiddetli olması nedeniyle gemilerimizi nehrin doğu veya batı tarafına bırakmadık. Öte yandan nehrin donması halinde Rusların karşı tarafa geçmesinden ya da Nerçinsk şehrinden bölgeye takviye kuvvet gönderilmesinden korkuyoruz. Bu sebepten dolayı nehrin her iki yakasına da askerlerimizi dağıttık. İlaveten Albazin Karakolundan yaklaşık 3-3,5 km uzaklıkta, nehrin üst kısımlarında, gemilerimizi bırakabileceğimiz körfezler bulunmaktadır. Nerçinsk şehrinden bölgeye gönderilebilecek ve teknelerimize saldırabilecek Rus kuvvetleri ihtimaline karşı buraya özel bir birlik yerleştirdik." (Tihvinskiy, 1972: 645)

Diğer taraftan 31 Ekim 1686 tarihinde N. Venyukov ve İ. Favorov başkanlığındaki Rus elçilik heyeti Pekin'e ulaşmıştır. İmparator ve Rus elçilik heyeti arasında yürütülen görüşmeler neticesinde, Mançu kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen kuşatmanın bir süreliğine durdurulması ve karakoldaki

Rus halkına yiyecek bulmak için etrafta avlanmalarına fırsat verilmesi kararlaştırılmıştır (Tihvinskiy, 1972: 110, 647). Karakolun Askerî Valisi A. İ. Beyton'a bu haberi ulaştırmak için Rus elçilik heyeti ile birlikte gelen Kozaklardan İ. Şarapov ve P. Buşkov görevlendirilmiştir. Haberi kısa süre içerisinde öğrenen A. İ. Beyton, daha sonra aynı haberi Mançuların kumandanına iletmiştir. 19 Aralık 1686 tarihinde Mançu kuvvetleri, Rusların avlanmalarına ve su ihtiyaçlarını karşılamalarına sadece Amur Nehri civarı ile sınırlı olmak üzere izin vermiştir. Ancak bu durumu fırsat bilen Askerî Vali A. İ. Beyton, Nerçinsk şehrine karakoldaki mevcut durumun haberini vermek için M. Çaplin'i göndermiştir. M. Çaplin'in belirttiği üzere karakoldaki mevcut asker sayısı 150'dir. Buna ek olarak karakolda 30 tane nöbetçi ve 15 tane de genç bulunmaktadır. Ayrıca karakolun silah envanterinde; bir tane alay topu, 326 kilogram barut ve biraz da hammadde cinsinden (svinets) kurşun dışında başka bir şey kalmamıştır (Tihvinskiy, 1972: 119).

Bununla birlikte Mançu kuvvetleri arasında da durumun parlak olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zira Mançu kuvvetleri arasında iklimsel koşullar nedeniyle çok sayıda hastanın olduğunu öğrenen imparator, 10 Şubat 1687 tarihinde bölgeye iki doktor göndermiştir. Ayrıca bu doktorların bölgedeki Rus kuvvetlerine de yardımcı olmalarını tembihlemiştir (Tihvinskiy, 1972: 647). Buna karşın Mançular tarafından Rus kuvvetlerine sunulan sağlık yardımı teklifi, Askerî Vali A. İ. Beyton tarafından kabul edilmemiştir. Öyle ki Tarihçi A. L. Prozvannıh, vaktiyle Rus kuvvetlerinin ormanda ilaç toplamak için Mançulardan izin istediğini, izin verildiğini, fakat Mançuların bu askerleri ormanda yakalayarak kementle sürüklediğini belirtmektedir. Dolayısıyla Rusların Mançulara güvenemeyeceklerini dile getirmektedir (Besprozvannıh, 1986: 77).

Öte yandan Mançular, 19 Aralık 1686 tarihinden beri karakola karşı herhangi bir saldırıda bulunmasalar da bölgede durmaya devam etmişlerdir. 30 Ağustos 1687 tarihinde ise kamplarını terk ederek Zeya Nehri'ne kadar çekilmişlerdir (Tihvinskiy, 1972: 173-174). Bununla birlikte iki taraf arasındaki barış görüşmeleri, ancak 9 Ağustos 1689 tarihinde başlayabilmiştir. İlk görüşme, Nerçinsk şehrinin yakınlarındaki Şilka Nehri'nin kıyısında gerçekleşmiştir. Mançular, kendi sınırlarından Baykal Gölü'ne kadar olan bütün toprakların kendilerine ait olduğunu belirtmişlerdir. Bu düşüncelerini kendi tarihleri ile temellendirmişlerdir. Ruslar ise Amur Nehri'nin iki ülke arasında sınır olarak kabul edilmesini, nehrin sol tarafında kalan toprakların Ruslara, sağ tarafında kalan toprakların ise Mançulara ait olmasını teklif etmişlerdir (Tihvinskiy, 1972: 493). Bu görüşmeden netice alınamaması üzerine, 13 Ağustos 1689 tarihinde ikinci kez buluşulmuştur. Görüşme sırasında Rus tarafı, Zeya Nehri'ne kadar olan bölgenin kendilerine verilmesini teklif ederken, Mançular ise ancak Şilka ve Onon Nehirleri'nin sol kıyılarında Rusların bulunabileceklerini belirtmişlerdir (Tihvinskiy, 1972: 505-509). Nitekim ikinci görüşmenin ardından Mançular, Nerçinsk şehri civarında bulunan Buryatları Ruslara karşı kışkırtmışlardır. Ayrıca 21 Ağustos 1689 tarihinde Nerçinsk şehrinin etrafında yer alan dağlara yaklaşık 3.000 kişilik askerî kuvvet konuşlandırmışlardır (Besprozvannıh, 1986: 84-85). Tüm bu şartlar altında 27 Ağustos 1689 tarihinde iki taraf arasında üçüncü görüşmeler

başlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda ise Nerçinsk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın şartları şunlardır (Russko-Kitayskie Otnoşeniya 1689-1916, Ofitsialnie Dokumentı, 1958: 9-10):

“1- Gorbitsa Nehri, iki taraf arasında ana sınır olacaktır. Uda Nehri’nden Taş Dağlara kadar olan bölgenin kaderi, iki taraf arasında yeniden tartışılmak üzere daha sonraki bir zamana ertelenecektir.

2- Argun Nehri’nin sağ kıyısında kalan Ruslara ait yapılar, nehrin sol kıyısına taşınacaktır.

3- Albazin Karakolu yıkılacaktır.⁹ Karakolda ikamet eden Ruslar, antlaşmada kendileri için sınır olarak kabul edilen topraklara gidecektir.

4- Antlaşma imzalandığı vakte kadar taraf değiştirmiş olan kaçaklar, kendi ülkelerine iade edilecektir.

5- İki ülkenin vatandaşları, yanında “seyahat izin belgesi” olmak koşuluyla karşı ülkenin sınırları içerisinde ticaret gerçekleştirebileceklerdir.

6- Keyfi olarak sınırı geçen kişiler, kendi ülkelerine geri gönderilecektir. Bu tür olaylar, savaş için bahane gösterilmeyecek ve diplomasi yoluyla çözüme kavuşturulacaktır.”

Netice itibariyle antlaşmayı değerlendirdiğimizde, Rusların Sibirya’daki ilerleyişinin dönem itibariyle durduğunu, dolayısıyla da Doğu Sibirya’daki nüfuz mücadelesini Mançuların kazandığını görmekteyiz. Bununla birlikte antlaşma, her ne kadar Ruslar açısından siyasî bağlamda hezimetle sonuçlansa da ekonomik bağlamda fayda getirmiş, esas itibariyle ekonomik amaçlar doğrultusunda bölgedeki ilerleyişini sürdüren Rusların, antlaşmanın beşinci maddesi doğrultusunda kürkler başta olmak üzere ipek, altın, gümüş ve çay gibi Çin pazarlarındaki çeşitli emtialara ulaşabilmelerine imkân tanımıştır (Perdue, 2013: 373-391).

SONUÇ

N. R. Çernigovskiy tarafından 1665 yılında Amur Nehri’nin yanı başında inşa edilen Albazin Karakolu, Rusların bölgedeki toplulukları kısa süre içerisinde kürk yoluyla vergiye bağlamalarına ve bu sayede ciddi miktarlarda ekonomik kazanç elde etmelerine vesile olmuştur. Öte yandan bu durum, Mançuların bölgedeki ekonomik çıkarlarını zedelemiştir. Böylece 1685 yılında Mançular tarafından Albazin Karakoluna ilk kuşatma gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu kuşatmada, karakolun geleneksel yapı tekniklerine göre tasarlanmış olması, karakoldaki mevcut askerî araç-gereçlerin ve askerî kuvvetlerin sayıca yetersiz olması, Rusların kısa süre içerisinde Mançular karşısında bozguna uğramalarına neden olmuştur. Kuşatma sonucunda Ruslar bölgeyi terk ederek Nerçinsk’e çekilmişlerdir. Karakol ise Mançular tarafından yıkılmıştır.

⁹ Başlangıçta karakolun yıkılmaması için emir veren imparatorun daha sonra neden fikrinin değiştiğine ilişkin kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

Diğer taraftan bölgede ekonomik kazanç elde etme amacından vazgeçmeyen Ruslar, aynı yıl içerisinde karakolu tekrar inşa etmişlerdir. Ancak Rusların bu hamlesi, Mançuların bölgedeki askerî saldırganlığının artmasına ve karakolun, Mançular tarafından 1686 yılında yeniden kuşatılmasına sebep olmuştur. Nitekim karakolun geleneksel yapı tekniklerinden vazgeçilerek, Mançuların sahip olduğu askerî savaş araç-gereçlerinin yıkım gücüne göre tasarlanmış olması, karakoldaki mevcut askerî araç-gereçlerin ve askerî kuvvetlerin geçen seferki kuşatmaya oranla sayıca daha fazla olması, kuşatmanın uzamasına ve Mançuların kesin bir netice elde edememelerine neden olmuştur. Buna karşın istedikleri sonucu askerî mücadele yoluyla elde edemeyen Mançular, sergiledikleri diplomasi sayesinde masa başında kazançlı çıkmışlardır. Netice itibariyle iki taraf arasında imzalanan Nerçinsk Antlaşması ile Rusların bölgedeki varlığına son verilmiştir. Ancak antlaşma, Rusların bölgedeki ekonomik çıkarlarını korumaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Drevnik Aktov (RGADA), F. 214, Op. 3, St. 973, LL. 166-173, 198-201.

Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Drevnik Aktov (RGADA), F. 1142, Op. 1, D. 35, LL. 1-25.

2- Yayınlanmış Ana Kaynaklar

Bantiş-Kamenskiy, Nikolay Nikolayeviç (1882). *Diplomatiçeskoe Sobranie Del Mejdu Rossiyskim i - Kitayskim Gosudarstvami s 1619 po 1792 God.* Kazan: Tipografiya İmperatorskogo Universiteta.

Russko-Kitayskie Otnoşeniya 1689-1916. (1972). *Ofitsialnie Dokumenti.* 2. Tom. Moskva: İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturi.

Tihvinskiy, Sergey Leonidoviç (red.) (1972). *Russko-Kitayskie Otnoşeniya v XVII Veke (1686-1691).* Moskva: Nauka.

3- Kitaplar

Besprozvannih, Yegor Leonidoviç (1986). *Priamure v Sisteme Russko-Kitayskih Otnoşeniy XVII Seredina XIX v.* Habarovsk: Habarovskoe Knijnoe İzdatelstvo.

Krasnoştanov, G. B. (2008). *Nikifor Romanov Çernigovskiy: Dokumentalnoe Povestvovanie.* İrkutsk: Reprintsentr.

Melihov Georgiç Vasilyeviç (1974). *Mançjuri na Severo-Vostoke (XVII v.).* Moskva: Nauka.

Topsakal, İlyas (2017). *Sibirya Tarihi.* İstanbul: Ötüken.

Witsen, Nicolaas (1785). *Noord en Oost Tartarye.* Amsterdam: Boekverkooper op de Nieuwen-dyk.

4- Makaleler

Artemev, Aleksandr Rudolfoviç (1999). Albazinskiy Ostrog. *Taltsı: Nauçno Populyarniy İllyustrirovanniy Jurnal*, 2(6), 37-42.

Perdue, Peter (2013). Nature and Power: China and the Wider World. *Social Science History*, 37(3), 373-391.

Topsakal, İlyas ve Yılmaz, Mecnun Tarık (2021). Bağımsızlığa Adanmış Bir Hayat: Küçüm Han. *Tarih Dergisi*, 75, 17-31.

Topsakal, İlyas (2011). Türk Tarihi Açısından Sibirya'nın Kısa Tarihi (Başlangıçtan XVI. Yüzyıla Kadar). *Turkish Studies*, 6(1), 1863-1883.

Truhin, Vladimir İliç ve Bagrin, Yegor Andreeviç (2019). Albazinskiy Ostrog v 1665/1666-1689 gg.: Fortifikatsiya i Zaşitniki-Opıt İstoriçeskoy Rekonstruksii. *İstoriya Voennogo Dela: İssledovaniya i İstoçniki*, 10, 385-431.

5- Tezler

Çjunhua, Tyan (2017). *Russko-Kitayskie Otnoşeniya v XVII Veke (Problemi Pogranıçnogo Razmejevaniya)*. Magisterskaya Dissertatsiya, Sankt-Peterburskiy Gosudarstvenniy Universitet, Magisterskaya Dissertatsiya, Sankt-Peterburg.

Yılmaz, Mecnun Tarık (2020). *Yermak Timofeyeviç ve Kazakların Sibirya Seferi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

6- İnternet Kaynakları

“Podvigi Albazina: Est Li Buduşee u Drevney Stolitsı Priamurya”. 25 Ağustos 2023 tarihinde <https://ampravda.ru/2021/02/24/0102164.html> adresinden alındı.

Davidov, Vladimir Nikolayeviç – Sirina, Anna Anatolyevna. “Evenki”. 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://old.bigenc.ru/ethnology/text/5610682> adresinden alındı.

Dzibel, German Valentinoviç. “Mançjuri”. 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://bigenc.ru/c/man-chzhury-d838b6> adresinden alındı.

Reşetov, Aleksandr Mihayloviç. “Daurı”. 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://old.bigenc.ru/ethnology/text/1941850> adresinden alındı.